

РОЗВ'ЯЗАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ БІОЕТИЧНИХ ПРОБЛЕМ У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО БІОЕТИЧНОГО ПРАВА

У статті аналізується стан розв'язання глобальних біоетичних проблем, що стають загрозливими для збереження фізичної та психічної цілісності людини і небезпечними для подальшого існування людського генофонду та його природного оточення. Наголошується на необхідності оперативного реагування з боку міжнародної юриспруденції на появу глобальних біоетичних проблем та їх оптимального розв'язання.

Ключові слова: біоетика, глобальні біоетичні проблеми, міжнародне біоетичне право, міжнародна біоетична інфраструктура, біоетичний суд.

Третякова В.Г. Решение глобальных биоэтических проблем в контексте международного биоэтического права.

В статье анализируется состояние решения глобальных биоэтических проблем, которые становятся угрожающими для сохранения физической и психической целостности человека, а также опасными для дальнейшего существования человеческого генофонда и его природного окружения. Отмечается необходимость оперативного реагирования со стороны международной юриспруденции на появление глобальных биоэтических проблем и оптимального их решения.

Ключевые слова: биоэтика, глобальные биоэтические проблемы, международное биоэтическое право, международная биоэтическая инфраструктура, биоэтический суд.

Tretiakova V. H. Solution of the Global Bioethical Problems in the Context of the International Bioethical Law.

The article presents the state of global solutions of the bioethical problems which are threatening to preserve the physical and mental integrity of the person, as well as threatening the survival of the human gene pool and its natural environment. The necessity for a rapid response from the international jurisprudence on the emergence of global bioethical problems and their optimal solutions.

Keywords: bioethics, global bioethical problems, the international bioethical law, international bioethical infrastructure, bioethical court.

Останні десятиріччя життєдіяльності суспільства ознаменувалися появою нових глобальних проблем, породжуваних природними і соціальними чинниками, які деструктивно впливають на всі існуючі на планеті біооб'єкти, включаючи і безпосередньо людину. Більшість таких проблем є наслідком бурхливого розвитку науково-технічного прогресу, в першу чергу у сфері біології та медицини. Адже на зламі двох тисячоліть людина досягла дивовижних результатів в опануванні власного середовища. Вона навчилася дешифрувати генетичний код, вносити корективи в генетичну програму біологічних об'єктів, змінювати їх стать, штучно створювати та змінювати їх на власний розсуд, моделювати бажані для неї риси та властивості. При цьому вплив на будь-який біооб'єкт, управління ним здійснюється людиною на різних рівнях: фізичному, психічному, енергетичному.

Таким чином, усі прояви такого впливу, їх наслідки, використання біооб'єктів, їх взаємодія між собою сьогодні безпосередньо виявляються пов'язаними із глобальними біоетичними проблемами збереження фізичної та психічної цілісності людини, «виживання» всього її органічного середовища та природного оточення.

Зазначені глобальні проблеми отримали узагальнену назву «глобальні біоетичні проблеми» завдяки американському вченому Вану Ренселеру Поттеру, який вжив термін «біоетика» у 1971 році, означивши ним «науку про виживання» [1, с. 2–12].

Таким чином, зазначені глобальні біоетичні проблеми можна кваліфікувати як «проблеми виживання людини в сучасному технократичному суспільстві, в якому під загрозою знищення і тотальної деформації виявляється не тільки сама людина, а й її генофонд, а також генофонди всіх природних біологічних об'єктів, що оточують людину, в усьому їх видовому розмаїтті».

Необхідність розв'язувати постійно виникаючі нові і нові глобальні біоетичні проблеми, пов'язані з появою і застосуванням новітніх біотехнологій, що стають загрозливими для збереження фізичної та психічної цілісності людини і небезпечними для подальшого існування людського генофонду та його природного оточення, породжує нові суспільні біоетичні відносини,

які постійно потребують оперативного реагування з боку міжнародної юриспруденції. Спроби вирішити зазначені проблеми традиційними для міжнародної та національної юридичної практики засобами, на жаль, відчутних результатів не приносять.

Підтвердженням цьому можуть слугувати неодноразові звернення до суспільства з боку таких авторитетних міжнародних організацій, як Всесвітня Організація Охорони Здоров'я, ЮНЕСКО, Рада Європи, що закликають держави, світову громадськість, населення всього світу в першочерговому порядку радикально вирішувати глобальні біоетичні проблеми, зокрема пов'язані з: репродуктивним і терапевтичним клонуванням людини й інших біооб'єктів; застосуванням досягнень сучасної репродуктології і юридичною оцінкою її наслідків; урегулюванням правовідносин у зв'язку із застосуванням технології сурогатного материнства; вилученням стовбурових клітин із біологічної тканини та маніпуляціями із ними; невизначеністю правового статусу людського ембріону; невизначеністю правового статусу людського тіла і його частин від моменту народження, в період усього життєвого циклу і після смерті; евтаназією; катастрофічно деградуючим станом психічного здоров'я людства, що тягне за собою масові психози, «психічні епідемії», у тому числі «суїцидального» характеру; необхідністю належного ставлення до всіх вразливих верств населення: дітей, молоді, сиріт, ув'язнених та звільнених із ув'язнення, хворих на тяжкі, слабовиліковні або невиліковні хвороби, людей похилого віку, інвалідів, безпритульних, психічнохворих, людей, що перебувають за межею бідності, жертв насильства; належним і дбайливим поводженням з усіма біологічними об'єктами, що оточують людину.

Як слушно зауважує О. Білорус, невідворотна «залізна хода» глобалізації потребує принципово нової геополітичної стратегії, покликаної забезпечити єдність міжнародної спільноти і можливість її сталого розвитку [2, с. 3]. І в найпершу чергу, на наше переконання, це стосується сфери глобальних біоетичних правовідносин і регламентації біоетичної частини життєдіяльності суспільства.

Серед найбільш гострих глобальних біоетичних проблем, якими опікується сьогодні людство, – такі, що пов'язані з подальшим прогресивним розвитком біосфери та ноосфери, збереженням фізичної та психічної цілісності людини, її гідності та автономії, з оптимальним функціонуванням та збереженням цілісності органічного середовища та природного оточення людини, біологічного різноманіття, генофондів існуючих біологічних видів. Так, групи зазначених проблем визначають напрями глобальних біоетико-правових досліджень і сфер правового врегулювання.

При конкретизації кола глобальних біоетичних проблем, які вже існують на сьогодні і вимагають ужиття оптимальних правових заходів у контексті забезпечення поваги до гідності та особистої автономії кожної людини, збереження та захисту її здоров'я, фізичної та психічної цілісності, а також цілісності та належної якості її органічного середовища та природного оточення, зокрема такі, які пов'язані з:

- правовідносинами, що виникають між лікарем та пацієнтом, а також донором та реципієнтом;
- правовими випадками, умовами та наслідками застосування нових репродуктивних технологій (наприклад, штучного запліднення «у пробірці»; сурогатного материнства);
- ставленням до абортів та контрацепції;
- встановленням правових підстав та настанням правових наслідків застосування сурогатного материнства;
- визначенням правового статусу ембріону;
- клонуванням людських органів або біооб'єктів, включаючи людину;
- встановленням правового статусу тіла людини та його частин; функціонуванням та застосуванням правового інституту інформованої згоди в біології та медицині;
- застосуванням правового інституту лікарської таємниці; чітким визначенням та суворо обмеженими і контрольованими випадками застосування примусового лікування і виключно на основі міжнародних біоетико-правових стандартів.

Проблеми глобального біоетичного характеру охоплюють також питання запровадження єдиних й уніфікованих міжнародно-правових стандартів задля забезпечення поваги до гідності людини, її особистої безпеки та сприяння у питанні соціальної інтеграції у випадках поводження з представниками вразливих верств населення: дітьми, зокрема дітьми-сиротами та випускниками піклувальних закладів для сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; безпритульними дітьми, яких у деяких країнах Південної Америки, наприклад, «відстрілюють» і нерідко за участі працівників правоохоронних органів та при сприянні чиновників цих країн; пацієнтами різних

лікувальних та піклувальних закладів; особами похилого віку; інвалідами; особами, що постраждали від стихійного лиха, техногенних аварій; жертвами збройних конфліктів, терактів, работоргівлі, морського піратства; ув'язненими; жертвами психонасильства; людьми, що перебувають на межі бідності або поза нею; хворими на невиліковні або важковиліковні хвороби тощо.

У колі глобальних біоетичних проблем, які потребують формування міжнародно-правового однозначного ставлення, також такі, що пов'язані з: евтаназією, стерилізацією, використанням фетальних матеріалів, трансплантацією органів та тканин, донорством для медичних цілей, генною інженерією, проведенням як локальних, так і крупномасштабних масових нетерапевтичних експериментів над людьми (як, наприклад, застосування ГМО у продуктах харчування) тощо. До того ж, коло глобальних біоетичних проблем постійно розширюється. Така стрімка поява в життєдіяльності суспільства нових глобальних біоетичних проблем, а також постійне ускладнення вже існуючих вимагають спільних дій усієї міжнародної спільноти. Тому можна констатувати факт появи на кінець ХХ століття разом із глобальними біоетичними проблемами і нової галузі «міжнародного біоетичного права», а також нового міжнародно-правового інституту «біоетичних прав людини».

На сьогодні вже сформовано систему міжнародно-правового врегулювання глобальних біоетичних суспільних відносин й розбудовано нові або реформовано існуючі міжнародні біоетико-правові інститути.

Для розробки загальносвітової геополітичної стратегії в біоетичній сфері та формування глобальної біоетико-правової політики вбачається, що мають бути створені наддержавні органи управління глобальними біоетичними правовідносинами.

До створення такої системи централізованого управління глобальними біоетичними правовідносинами має бути вжито термінових організаційно-правових заходів, зокрема:

– оптимальним варіантом у цьому випадку має стати кодифікація міжнародного нормативно-правового матеріалу у сфері регулювання біоетичних правовідносин та захисту біоетичних прав людини. Так, має бути сформовано уніфікований Міжнародний біоетичний кодекс з метою забезпечення однозначного та єдиного для всього людства порядку врегулювання біоетичних питань [3, с. 3–17].

– важливим заходом має стати також імплементація керівними органами всіх загальних міжнародних та міжнародних регіональних і міжрегіональних інтегративних організацій, а також законодавцями всіх країн світу відповідних міжнародно-правових біоетичних стандартів у загальну міжнародну, міжнародні регіональні й міжрегіональні та національні правові та законодавчі системи та контроль за їх оптимальною реалізацією на території, що підпадає під їхню юрисдикцію.

Результатами міжнародних біоетико-правових досліджень уже стає на сьогодні розробка міжнародних теоретико-правових основ формування та розвитку біоетики як науки, а також розбудова міжнародних практикозастосовних правових механізмів для попередження та подолання біоетичних ризиків та негативних наслідків застосування новітніх біологічних та медичних технологій, інших досягнень науково-технічного прогресу, які мають безпосередній вплив на життєдіяльність людського суспільства, цільність та подальший розвиток людського генофонду, збереження біологічного різноманіття, стан і якість органічного середовища та природного оточення людини.

Практичними результатами таких досліджень має стати створення належної міжнародної біоетико-правової інфраструктури й формування мережі спеціалізованих модельних біоетичних судів на основі міжнародних біоетико-правових стандартів для забезпечення та захисту біоетичних прав людини. Крім того, вбачається доцільним розбудувати мережу служб біоетичної експертизи та централізованої міжнародної системи страхування біоетичних ризиків.

Для збереження людського генофонду в зазначених умовах, для успішної реалізації глобальної біоетичної геополітики, усвідомлення всім людством необхідності дбайливого ставлення до свого органічного середовища, природного оточення та власного генофонду має бути запроваджена на глобальному рівні загальносвітова програма просвіти та виховання у кожного члена суспільства глобального біоетико-правового світогляду, а також формування глобального біоетичного праворозуміння, глобальної біоетичної правосвідомості та глобальної біоетико-правової культури, а також почуття невідворотності та необхідності розбудови біоетично зорієнтованого загальносвітового громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Поттер В. Р. Биоетика – мост в будущее / В. Р. Поттер. – Киев : Карпенко. – 2002.– 206 с.
2. Білорус О. Глобалізація і національна стратегія України / О. Білорус. – К. : ВО «Батьківщина». – 2001. – 300 с.
3. Третьякова В. Г. Правове регулювання біоетичних проблем у контексті застосування міжнародних та європейських стандартів / В. Г. Третьякова. – К. : Парламентське видавництво, 2007. – 304 с.

** Третьякова Вікторія Григорівна – кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України.*